

Zondag 11 februari 2024

de lamp van God dooft nog niet uit

Dorpskerk - Blaricum

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

Het lijkt in onze tijd wel eens of de kerk op haar laatste benen loopt. Het instituut heeft het moeilijk. Het kraakt en piept en verschuift steeds verder van plaats in de samenleving. Maar er voelen zich nog altijd mensen geroepen om zich in te zetten voor het geloof en de concrete beleving daarvan in het leven van mensen. Waar vinden wij God in deze tijd?

Schriftlezing Oude Testament: 1 Samuël 3, 1-10 (Vertaling Naardense Bijbel)

Tweede Schriftlezing: 2 Petrus 1, 16-21

Schriftlezing Evangelie: Marcus 1, 14-20

Prediking

Gemeente van Christus,
het verhaal begint met een schets die ook over onze eigen, geseculariseerde, tijd zou kunnen gaan.

Er klonken in die tijd zelden woorden van de Heer
en er braken geen visioenen door.¹

¹ 1 Samuël 3,1b.

God heeft zich teruggetrokken. Hij lijkt afwezig. God komt niet langer voor als een factor van betekenis in het bestaan van de mensen. De verborgenheid van God lijkt door de schrijver indirect in verband gebracht met de situatie waarin de mensen verkeren. Plaats van handeling is het oude heiligdom Silo. De tekst zal na de Babylonische Ballingschap zeker zijn herschreven en bewerkt, maar het dan al weer honderden jaren oude verhaal van de roeping van Samuël zelf speelt zo'n 1000 jaar voor Christus.² Daar in Silo stond in die tijd, in de tent die de tabernakel is, de ark van de Heer, een kist met twee engelen op het deksel en de wetstafelen daarin, de heilige verbeelding van de woonplaats van God onder de mensen: mystiek en ethiek in één symbolisch geheel verbonden. De traditie wil dat die tent door de stammen van Israël is meegebracht vanuit het nomadenbestaan in de woestijn bij de intocht in het beloofde land. Silo ligt in het bergland ten noorden van het huidige Jeruzalem. Maar van deze stad is nog geen sprake in de half nomadische samenleving rondom het heiligdom te Silo, eigenlijk een *amfiktione*, dat is een religieus-politieke bond van omwonenden. De tempel van Jeruzalem zal pas veel later worden gebouwd door koning Salomo, de zoon van David. Verontwaardigd vertelt de schrijver over de ontaarde priesters Hofni en Pinehas, zonen van hogepriester Eli, die de gelovigen oplichten en misbruiken. Daarmee sluit dit verhaal aan bij de sfeer van de Richterentijd, waarin, stelde Israël zich voor, er nog geen koning was en geen eenheid, maar losse stamverbanden, en 'ieder deed wat goed was in zijn eigen ogen.'³ Ook bij die tekst moest ik denken aan de wereld waarin wij leven.

Maar er staat in het bijbelverhaal een andere tijd op het punt om aan te breken. Daarvan is de Godslamp het symbool: 'de lamp van God dooft nog niet uit'.⁴ Het licht brandt als de Paaskaars in een lege kerk. Het is een teken van hoop, een baken. In de tweede Petrusbrief wordt het zo gezegd, tot de jonge kerk:

U doet er goed aan uw aandacht altijd daarop gericht te houden,
als op een lamp die in een donkere ruimte schijnt,
totdat de dag aanbreekt en de morgenster opgaat in uw hart.⁵

Het zal niet lang meer duren, dan zal er een vorst opstaan, een koning naar Gods hart, een vorst die gerechtigheid zal zoeken als opmaat naar de vrede.⁶ Samuël is nu nog een kind, maar hij zal de schakel zijn tussen de richterentijd en die van de koningen, geestelijk gesproken tussen een tijd van chaos en verwarring enerzijds, en gerechtigheid en vrede anderzijds.⁷

Het is daarbij frappant hoe in het leven van de jonge Samuël een voorafschaduwung wordt getekend van het leven van de jonge David.⁸ De onervaren prille buitenstaander blijkt ontvankelijk, terwijl de vertegenwoordigers van de oude orde van wie je zou mogen verwachten dat ze nog woorden van God zouden verstaan en doorgeven, volledig buiten spel staan. Hij die dat zelf helemaal niet had verwacht is juist degene die de stem van God te horen

² De aanzegging van de val van het huis van Eli heeft in hoofdstuk 2 al plaatsgevonden, maar wordt nu opnieuw in 1 Samuël 3, 12-14 verteld. Deze tekst lijkt te zijn ingevoegd in het roepingsverhaal van Samuël.

³ Het refrein van het Richterboek: 17,6; 18,1; 19,1 en 21,25. In feite gaat het dus om *amfiktioniën*, religieus-politieke bondjes van omwonenden bij een heiligdom, een tempel of een hoogte.

⁴ Vertaling Naardens Bijbel 1 Samuël 3, 3b. Helaas in NBV 2004 vertaald met: 'De Godslamp was bijna uitgedoofd.'

⁵ 2 Petrus 1,19b.

⁶ 1 Samuël 16,7; 13,14 en 16,12. Vgl. Handelingen 13,22.

⁷ Vgl. 2 Samuël 8,15: 'Toen David over geheel Israël koning was geworden, handhaafde David recht en gerechtigheid onder zijn gehele volk.' (NBG 1951)

⁸ Gebruik is gemaakt van: Dietrich, W., *Biblischer Kommentar Altes Testament*, VIII/1, *Samuel*, Tb.1, 1 Sam 1-12, Neukirchen/Vluyn 2011, 157-194, over de parallel Samuël / David: 189.

krijgt. Beide, de jonge Samuël en de jonge David, worden daarbij geconfronteerd met een tragische gestalte van een niet langer functionerende leider, een echte contrastfiguur in de vertelling, symbool voor een gestolde wereld. In het geval van David is dat koning Saul, die ten prooi gevallen is aan zijn eigen boze buien. In het geval van Samuël is dat de oude priester Eli, blind geworden, niet alleen voor de zaken van de wereld, maar ook voor de visioenen van gerechtigheid en vrede, zoals God die kan zenden tot de mensen.

Maar je kunt je werkelijk afvragen: Wat is er voor die kleine Samuël nog te leren in deze oude, geestelijk vermolmde, tempel van Silo? Kan dit kind hier niet beter ver vandaan blijven? De zonen van priester Eli schenden alle regels en bedriegen de gelovigen. Wat heeft Samuëls moeder Hanna, wat hebben zijn ouders hem aangedaan, toen zij Samuël hebben toegewijd aan de God van Israël en hem hier hebben achtergelaten? ‘Van de Here gebeden’ betekent zijn naam Samuël. Wellicht dat zijn moeder haar redenen heeft gehad om Samuël af te staan aan God. Maar wat moet zo’n jongen daar zelf mee? Daar zal, in deze ruïne van wat godsdienst zou moeten betekenen, toch nooit iets goeds uit voort kunnen komen?

Op een andere manier is vandaag de vraag actueel wat jongeren nog te zoeken hebben in de kerk. Dat mag in Godsnaam iets anders zijn dan wat zij in de wereld vinden. Het zal erop aan komen dat ze iets horen wat ze raakt in het hart. Maar dat geldt voor ons allemaal. We staan zelfbewust geworteld in een kostbare traditie. Het is overduidelijk dat de overdracht hapert, maar dat kan in deze vervreemdende wereld niet betekenen dat de juiste reactie is om dan ook maar los te laten. Laten we onszelf in het proces niet verliezen, want een afgeschreven ruïne zoals het priesterschap van Silo zijn we gelukkig niet. Het doet ertoe, juist voor jongeren, dat er ouderen zijn die de moed niet hebben opgegeven. Misschien leven we in een tijd dat Godswoorden schaars zijn, maar laten we alle bloemen laten bloeien op heel Gods grote weide die de aarde is. ‘De lamp van God dooft nog niet uit...’

In het verhaal van Samuël gaat het initiatief uit van God. Hij zoekt met zijn geheim een open oor en een ontvankelijk hart. En dan blijkt de kleine Samuël de enige in het heiligdom te zijn die Gods stem nog kan verstaan. De misstanden zal de jongen heus wel hebben gezien, maar Samuël blijft respectvol met priester Eli omgaan. Ook daarin is hij een voorganger van David, die immers ook steeds met respect naar de tragische koning Saul bleef kijken als de gezalfde des Heren.⁹

‘De lamp van God dooft nog niet uit.’ Het kan niet zo zijn dat deze mededeling van de schrijver zonder symbolische waarde is. Hij staat in de tekst tussen Eli en Samuël in, terwijl van de eerste wordt gezegd dat hij niet meer kan zien en van de laatste dat hij zich heeft neergelegd in de zaal waar ook de ark van God is, en iets verderop dat hij nog nooit iets van God heeft gemerkt. Slapen in het heiligdom doen zij die de hoop hebben in hun dromen door de godheid te worden bezocht en dan een goddelijke boodschap te ontvangen. Het motief de nacht met dit doel door te brengen in het heiligdom komt voor in verschillende godsdiensten. Het bekendste bijbelse voorbeeld is de jonge Salomo, hij die de vredenvorst bij uitstek zal zijn, die bij zijn aantreden als koning een wens mag doen en God in een droom om wijsheid vraagt, een wens die niet on vervuld zal blijven.¹⁰

Is dat wat hier gebeurt? Gaat Samuël bewust slapen bij de ark, omdat hij ook niet meer weet hoe het verder moet, met Israël en zijn God en met hem zelf? Het zou kunnen, maar ik denk het niet. Nergens is bij de jonge Samuël sprake van gevoelens van vervreemding, van

⁹ Vgl. 1 Samuël 24,7.

¹⁰ Het zgn. *Inkubationsorakel*. Vgl. 1 Koningen 3, 4-15.

wanhoop of boosheid. De jongen lijkt zich in alle eenvoud te hebben geschikt in zijn lot. Er staat in het vorige hoofdstuk: ‘Intussen groeide Samuël verder op. Hij was zeer geliefd, zowel bij de Heer als bij de mensen.’ Van wie in de bijbel ook weer wordt zoiets ook gezegd? Bijna precies hetzelfde wordt gezegd van de twaalfjarige Jezus, na zijn bezoek aan de tempel van Jeruzalem.¹¹ Door de verteller wordt de indruk wordt gewekt dat het heel gewoon was dat de kleine tempeldienaar sliep in de ruimte waar ook de ark van het verbond stond opgesteld. Zo gewoon was dat natuurlijk niet. Die toewijding kan niet zonder gevolgen blijven, niet voor het aangezicht van de eeuwige God.

De manier waarop het verhaal van de roeping van Samuël wordt verteld lijkt ook wel op een sprookje. Net als bij dergelijke vertellingen speelt de herhaling een grote rol. Tot vier maal toe wordt de jonge Samuël door God geroepen. Drie maal denkt hij dat het priester Eli is die hem nodig heeft. Psychologisch interessant, kennelijk lijken in de oren van Samuël de stem van God en die van Eli op elkaar.¹² Hoezeer de oude Eli ook een verkalkt en niet meer functionerend priesterschap vertegenwoordigt, hij blijft degene die de jongere kan helpen God te verstaan. Het was misschien voor ons als lezers een spannender verhaal geweest, als de verteller alleen maar had gemeld dat er een stem klonk, om pas na drie keer door Eli te laten zeggen dat dit aanhoudende roepen de God van Israël moet zijn.¹³ Maar dat doet deze schrijver niet. Bewust neemt hij de lezer, of beter de toehoorder, mee in het besef dat hier dingen gebeuren die menselijke verklaringen te boven gaan.

Om Gods heerlijkheid te schouwen en zijn stem te verstaan is toerusting nodig. Nieuwe loten groeien aan oude takken. Als wij de verhalen niet kennen, kunnen wij Gods Woord ook niet herkennen. Dat is een van de grote problemen rond het geloof in deze tijd. Veel mensen hebben een ontspoord en slecht geïnformeerd Godsbeeld, waartegen zij zich, niet altijd, maar wel vaak zonder veel nadenken, blijven afzetten. Zo hebben ze zichzelf doof gemaakt voor de stem van God. En toch... er is maar zo weinig nodig om de stem van de eeuwige te verstaan. In het geval van Samuël niet veel meer dan trouw je werk doen en het huis van God niet afschrijven, maar hooghouden als een plaats van ontmoeting voor de mensen en voor God.

Het is niet nodig dat wij als luisteraars zouden moeten gaan raden wie het is die daar roept. De verteller neemt ons in vertrouwen en vóórdat Samuël en Eli het weten, kan hij ons al deelgenoot maken van het grote geheim dat het God is die de jongen roept. Tenslotte is het wel Eli, die hoezeer lichamelijk en geestelijk afgetakeld ook, net de goede woorden weet waarmee Samuël God antwoord kan geven. Dat is een oude formule bijna dood, maar de woorden hebben hun magische klank nog niet verloren: ‘Spreek Heer, uw dienaar luistert.’¹⁴ Wat opvalt is dat Samuël wanneer hij opnieuw wordt geroepen, de woorden van Eli herhaalt, behalve de Godsnaam JHWH. Hij durft, denk ik, die niet te spreken, uit ontzag of misschien wel uit onkunde, en zegt eenvoudigweg: ‘Spreek, uw dienaar luistert.’¹⁵

Ik probeer me ook wel eens voor te stellen wat het was waardoor die vissers zomaar meegingen met Jezus, meteen, zonder bedenkingen. Daar kwamen geen evenementen en *special effects* aan te pas. Hij riep hen eenvoudigweg in hun werk, op een bijzonder moment. Er staat wel bij dat Jezus zei:

¹¹ 1 Samuël 2,26. Vgl. Lucas 2,52: ‘Jezus groeide verder op en zijn wijsheid nam nog toe. Hij kwam steeds meer in de gunst bij God en de mensen.’

¹² Dietrich, *Samuel*, 194.

¹³ Dietrich, *Samuel*, 166.

¹⁴ 1 Samuël 3,9b.

¹⁵ 1 Samuël 3,10b. Vgl. Dietrich, *Samuel*, 182.

De tijd is aangebroken, het koninkrijk van God is nabij:
kom tot inkeer en hecht geloof aan dit goede nieuws.¹⁶

Het Griekse woord voor tijd is hier *kairos*, dat is niet zomaar klokkentijd, maar Gods tijd. De essentie van wat er op dat moment gebeurt organiseren wij niet.

De stemmen van de mensen en de stem van God, soms halen wij ze door elkaar. Soms kan het werkelijk zo zijn dat de stem van God is te verstaan in de roep van mensen. Maar soms ook, is het nodig dat de stem van God door ons scherp wordt onderscheiden van wat mensen kunnen beweren, aan meningen, aan opdrachten en aan oordelen. Juist zo kan het zijn dat wij worden bevrijd tot een werkelijk verstaan, dat leidt tot een inzicht in de weg die God met ons wil gaan.

Er bestaat een oude *midrash*, dat is rabbijnse uitleg, in dit geval een verhaal waarmee rabbijnen elkaar vertellen dat God toen hij Mozes wilde roepen bij de Braambos bij zichzelf overlegde hoe hij hem het beste zou kunnen bereiken. Mozes had jarenlang als herder geleefd in de woestijn. Maar God wilde hem roepen en gebruiken om zijn volk weg te leiden uit de slavernij van Egypte. Nu was daar die struik die brandde, maar niet verbrandde. En God bedacht dat, als hij te luid zou spreken, hij Mozes zou afschrikken. Maar als God te zacht zou spreken, zou Gods stem tot Mozes niet doordringen. Daarom sprak God tot Mozes... met de stem van zijn vader. Mozes antwoordde daarop in de versie van de midrash: 'Hier ben ik. Wat wilt u, mijn vader?' Toen zei God: 'Ik ben niet je vader, maar de God van je vader, de God van Abraham, de God van Izaäk en de God van Jacob.'¹⁷ Deze God, het is de God van Mozes geworden, de God van mij, en de God van jou.
Amen.

Uitzending en zegen

Waar u ook bent en hoe u zich ook voelt, wij allen mogen beseffen kinderen van één Vader te zijn. Op telkens weer andere wijze zal deze God zich laten vinden. Hij zal mensen aanspreken, oud en jong, en roepen tot de wegen van zijn mensenzelfde, in voor hen verstaanbare taal.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God,
de verbondenheid met de Heilige Geest,
is met jullie allen.

Afbeelding: Glas in lood raam presentatie van Samuel door Hanna aan Eli, Episcopal Church, State College Pennsylvania.

¹⁶ Marcus 1,15.

¹⁷ Exodus 3, 4-6a. Midrash ShemR 3,1.8. Dietrich, *Samuel*, 194.